

Krémer Andrea Heléna riportja nagyszüleivel

(Székesfehérvár, 2003. március)

2. Életem, mint HÄFNER ANNA (1929 - 2017)

Mama: Születtem 1929-ben, december 10-én Szakadátton, ott laktunk hátul a Kossuth utcában, a 111-es szám alatt, akkor még nem az volt a neve. Anyám, apám és a nagymama. Én egyedüli gyerekként maradtam, mert utánam lett volna még az öcsém, Józsika, de ő egy éves korában tüdőgyulladást kapott számarköhögéssel, úgyhogy ő abba halt bele. És még lett volna egy öcsém, aki pedig már halva született, pár évre rá. Én is elkaptam ezt a tüdőgyulladást, számarköhögést, mindenfélét, de az a gyönki orvos, aki kezelte az öcsémet akkoriban, és nem vette még komolyan ezt a betegséget, de miután az öcsém meghalt, akkor nálam már egy kicsit jobban vigyázott, úgyhogy majdnem minden nap át kellett hogy vigyenek anyámék Gyönkre, így aztán én átvészeltem a dolgot. Így egyedüli gyerek voltam. Gyerekkoromban nem voltunk ugyan gazdagok, de nélkülözni annyira nem nélkülöztünk, volt már két tehenünk, ebből megvolt a tej, túró, tejföl, minden, úgyhogy ebben hiányt nem szenvedtünk. A nagyszüleimre visszatérve (apám szülei), nekik még elég keserves sorsuk volt, mivel az I. Világháború kezdetén a nagyapát behívták katonának, és ő ott is maradt, nem tért már vissza. Eltűntnek lett nyilvánítva, nem is kapták meg a halálhírét sem, később sem tudták, hogy mi lett vele, csak úgy eltűnt. Úgyhogy aztán a nagymamára maradtak a gyerekek, hét gyereke volt, ebből négy maradt életben. Anyám szülei is korán meghaltak, anyám apja tüdőbajos volt, ő is korán meghalt, úgyhogy mikor én megszülettem, akkor ő már nem is élt. Anyám mamája, a másik nagymama - ők a Templom utcában laktak, onnan származik anyám - pedig öt éves koromban halt meg. Nagyon korán haltak akkor az emberek, arra emlékszem, hogy mindig nagyon köhögött, úgyhogy valószínű, hogy neki is valami hasonló problémája volt. Így ők kihaltak ott.

A nagymama nyáron mindig ment napszámba és télen pedig vállalt selyemhernyó tenyésztést, ott volt az elosztó hely minálunk, egy beépített nagy kemence volt, amellelt volt valami állványszerűség, és volt egy intéző, aki ezt rendezte és intézte. Egy borítékszerűségben hozta ezeket a petéket és akkor egy hőmérőt is adott melléje, megvolt, hogy hány fokon kell őket tartani, és ott akkor ezek kikeltek. Mikor kikeltek, akkor szederfa levéllel kellett őket etetni, mert ezek azt ették. Az utcán végig, amikor még az a szép, zöld rét volt, akkor az tele volt szederfával, sőt még az országúton is volt. Úgyhogy mikor ezek megerősödtek, addigra nekem is kellett segítenem ilyen levelet szedni, mert ők azt ették csak. A faluból sokan vállaltak ilyen hernyótenyésztést, és a nagymama is addig etette őket, amíg jó nagy megtermett hernyók nem lettek, akkor meg beszótták magukat, bebábozódtak, és kb. 6-7 cm-es gubók lettek, kb. 2 cm átmérőjű kis selyemgubók. Érdekes volt, nagyon, és azokat eladták aztán, de hát mi addig is szedegettük a leveleket...

Másba is be lettem fogva gyerekként, mert hát anyámnak is volt egy másfél hold földje, amit ő hozott a házasságba, meg apámnak is volt ennyi, úgyhogy jó három hold földünk volt, amit meg kellett munkálni. Apám kitanulta a kőművességet, aztán letette a mestervizsgát, úgyhogy ő eljárt dolgozni, mi pedig műveltük ezt a kis földet. Mikor kijártam az elemi iskolát, ötödik osztály után beírtak engem a gyönki gimnáziumba, ami nyolc osztályos volt, így a nyolcadik után lehetett érettségizni, úgyhogy én, az unokatestvérem, meg a barátnőm, mi hárman lányok mentünk a fiúgimnáziumba. Minden nap Gyönkre mentünk át gyalog, és délután haza is jöttünk gyalog. Akkor még nem volt ugye járat. Télen is kellett menni, de akkor az országút felé, mert nyáron, mikor jó idő volt, akkor levágtuk az utat a hegyek között, de télen arra nem lehetett menni a hó miatt. Sőt, mikor olyan nagy kemény havak voltak, akkor a hó tetején tudtunk csak menni, így vágtuk le a kanyarokat az úton. De nem emlékszem, hogy beteg lettem volna, volt egy úgynevezett Bocskay kabátom, sötétkék, zsinóros gombolása volt, meg volt egyensapkánk is, télen volt meleg sapkánk, szüleim egy jó nagy, meleg kendőt kötöttek még rám, egy magasszárú cipőm volt, és ebben teleltük át a telet.

Közben aztán kezdődött a német mozgalom, meg az ellenzék, aztán bejöttek a németek, kezdődött a háború a 40-41-es években. 1942-ig jártam én ott

gimnáziumba, akkor abba is hagytam, mert később kórház lett az iskolából, aztán csak évek múltán lett megint gimnázium gondolom, de hát akkor már nem folytattam.

Akkor már üldözték a zsidókat is, nekem is volt két osztálytársam, azokat is elvitték a szüleikkel együtt, akik ott is maradtak, nem jöttek már vissza.

Aztán apámnak is önként kellett jelentkeznie, mikor a németek összeszedték a 18-40 éveseket SS katonáknak, és mivel Szakadát német ajkú volt, ezért az nem számított senkinek, hogy ki milyen nézeteket vall, aki volt férfi, azt elvitték volna. Így aztán apám is önként jelentkezett magyar katonának, mi pedig maradtunk hárman a nagymamával. Mielőtt apám bevonult volna katonának, még bérelt egy kis darab földet, hogy egy kicsit több mindenünk legyen, és mivel a férfiakat elvitték, még az is ránk maradt a sajátunkkal együtt. Volt a szomszédban egy öregebb ember, aki már nem volt katona, és hát az vállalta el az aratást, mert volt búzánk is, én pedig voltam a marokszedő, 14 éves voltam. Akkor már kellett arató után markot szednem, anyám pedig kötözte, meg terítette a kötelet. Három felé volt osztva a munka, egyik a kötelet terítette, a férfiak kaszával kaszáltak, aztán pedig sarlóval a markokat összeszedni és rárakni arra a kötélre és akkor a harmadik személy pedig összekötözte és összehordta a kévét. Ez szépen össze lett állítva és megvolt a módja, hogy hogyan kellett ezt összerakni. Szóval nagyon sokat kellett dolgozni, nagyon fárasztó volt, abban a nagy melegben, de részt kellett vennem mindenben, kukoricát kapálni, szedni, szóval nehéz volt, az biztos. Volt két tehenünk, kocsink, úgyhogy én és anyám hajnalban, 4-5 óra felé kellett elindulnunk, mert ha ezt a búzát az ember melegben hordja haza a földről, akkor kipotyog a szem. Úgyhogy ezt hajnalban kellett, amikor még hűvös volt, nagymama adogatta fel a szekérre, én pedig megraktam a szekeret, annak is volt egy módja, hogy hogyan kellett, hogy ki ne csússzon útközben, szakértelmet kívánt úgymond, hogy hogyan kellett a kévét egymásra rakni, jó magasra. Tehenekkel... Otthon leraktuk, és mikor mindenkinek már otthon volt, akkor a cséplőgép járta a házakat, volt, ahol ketten, hárman álltak össze, ahol nem volt egynek annyi és elvégezte a cséplést. A rozstermésnél is kellett segítenem, kiterítették a kévét és két csépléssel cséptük a rozsokat. Hatan álltunk, három-három egymással szemben és ilyen ütemesen kellett azt ütni. Az sem

volt mindegy, hogy hogyan, mindennek megvolt a módja, meg kellett tanulni azt is. Aztán volt egy kis malom, ahol ki lett szellőztetve, pucolva a gabona, a Peti még emlékszik is talán rá, hogy oda jártunk. Elvittük Gyönkre, ahol volt egy malom, ott megőrölték, minenkünk pedig meg kellett tanulnunk a kenyérsütést is. Akkor is fel kellett kelni hajnalban, megdagasztani, aztán mire az megkelt... Szóval így telt el az idő.

Később aztán lányegylet alakult, Mária lányok voltunk, már nagyobb korunkban, ez már a háború utáni években volt, színdarabokat rendeztünk a faluban, téli estéken összejártunk, kézimunkáztak a lányok, jöttek néha a fiúk is, így ismerkedtünk össze a papával is.

A háború után aztán, mikor az oroszok bevonultak, akkor összeszedték a volksbundistákat és a németajkú községek lakóit és kitelepítették őket Németországba és Ausztriába 1947-ben. Ők rendesen ki lettek telepítve, kaptak kocsit, vonattal mentek, tehát ők még tudtak egy kevés holmit összeszedni és magukkal vinni. A csángókat pedig betelepítették az ő házaikba. De nem volt elég üres hely, mivel eközben a csehek is átdobták a magyarokat a határon, és mivel ezek vagyonosabbak voltak, ezért megkeresték azokat az itt maradt családokat a sváb falvakban, akiknek volt egy kis háza, kicsivel vagyonosabbak voltak a többieknél, mint a papáéknak is - nekünk nem volt akkora házunk, kisebb volt a földünk is, így minket nem bántottak - és ezeket az embereket már csak egyszerűen kirakták, mondták nekik, hogy el kell hagyniuk a házukat, mindenüket, mehetnek, amerre akarnak. Legtöbben ekkor elmenekültek a magyar falvakba. Rendes kitelepítés nem volt ekkor már, általában már hallották azok az emberek a falvakban, akik ki voltak szemelve - megsúgták nekik, vagy nem tudom - hogy ez történik, és ők már el tudtak menekülni. A papának az apja is a polgármester mellett dolgozott, a jegyző mellett és így lehetett hallani nagyjából, hogy kik fognak sorra kerülni. Ekkor ugye azok már nem várták meg, hanem pakoltak, amit lehetett, kocsival és elmentek magyar falvakba. Volt, aki Szakályba ment, a papa szüleinek egy katonatársa lakott Szakályban, így ők oda mentek. Volt egy olyan ismerősöm, akiknél el volt szállásolva az a bizottság, aki erről döntött, és nekik sem mondták meg, csak az utolsó pillanatban, mikor már a többieket elrendezték, hogy nekik is menni kell.

Sosem felejttem el, azt mondta a barátomnak az apja, hogy még annyi időm se volt, hogy azt a szajmókát magamhoz vegyem. Így tudta meg, hogy ő is ki van tiltva a lakásából. Közben aztán jöttek és elfoglalták ezeket a lakásokat, ők aztán elmenekültek ide-oda. A papa szülei is először Szakályba mentek, de ott nem maradhattak sokáig, utána elkerültek Mezőszilasra valami ismerősükhöz, aztán valami paplakásban kaptak munkát, papának az apja ott lovakat gondozott, meg dolgoztatott, egy darabig ott voltak.

Közben ugye a papa itthon maradt, mert akkor már nekem udvarolt komolyabban, és az volt a szándéka, hogy majd összeházasodunk, így ő nem ment el. Mi nem kerültünk sorra, mert voltunk egy páran iparos családok, apám is ugye kőműves mester volt és nekünk nem volt akkora gazdaságunk, mert őket inkább ez érdekelte. Így kimaradtunk a kitelepítésből, mert ugyan volt két tehenünk, meg istállónk, de ez mégsem volt elég, mert hát a gazdagoknak lovaik voltak, sok földjük, úgyhogy azokat tették ki, mi pedig megmaradtunk.

Közben a nagybátyámék, még a háború előtt elmentek Mezőkomáromba lakni, mivel Szakadátton sok kőműves mester volt és nem volt elég munka a számára a környéken sem. Így ők elmentek, építettek ott egy kis házat, és ő ott dolgozott, mert ott meg nem volt kőműves. Ott volt munka bőven. Ők meg úgy voltak akkoriban, hogy a férfi is elment katonának és kikerült fogságba Németországba. Ott volt fogságban a háború után Münchenben és azt akarta, hogy a családja is kimenjen hozzá. A lakásuk felépítésében apám és anyám is sokat segített nekik, és ekkor azt akarták, hogyha ezeknek ilyen szándékuk van, akkor menjünk fel oda, mert ha véletlenül - mert csak feketén lehetett kiszökni - elkapják őket és visszatoloncolják őket a határról, közben bárki elfoglalhatta azt a lakást, ez ellen nem lehetett tenni. Akkor nem lesz se lakásuk, se semmijük, íghát úgy döntöttek apámék, hogy a nagymama meg én menjünk oda és foglaljuk el azt a lakást, hogyhát meglátjuk, hogy mi lesz, hogy el legyen foglalva. Ott sem volt ugyan biztonságos, mert senki nem tudta, hogy mikor kerül sorra, mert annyira üldözték a svábokat, hiába mondtuk mi, hogy mi magyarnak valljuk magunkat, az nem számított. Mikor bejöttek a csángók, azok annyira uralkodtak azon a kis sváb közösségen, hogy ott csendben kellett lenni. Volt

olyan is, hogy aki nem tetszett nekik, azzal bármit csinálhattak. Senki nem törődött vele, azt mondták, Magyarországon vagy, magyarul beszélj.

Szóval mi a nagymamával elmentünk Mezőkomáromba, és a papa akkor nem ment el a szüleivel, hanem felszökött mihozzánk. Az is egy reszkír volt, mert nem tudtuk, hogy meddig ér el a kezük, mi akkor 48-ban megesküdtünk, de az is olyan dolog volt, mivel a papa szökevény volt, nem fedhettük fel a kilétét. Az volt a szokás, hogy háromszor ki lett hirdetve a templomban azoknak a neve, akik megesküdnének, de hát ezt mi nem engedhettük meg magunknak, mert minden faluban volt besúgó, még ott is, és akkor azt csináltuk, hogy a második szomszédba volt egy ember, aki a tanácsnál dolgozott, valami adminisztrátor, és azzal megbeszéltük, hogy be is vagyunk jelentve ott Mezőkomáromban, meg nem is. A fiókjába tette ezt a bejelentési ívet, azon szerepeltünk, hogyha kérdezik vagy valami, de ha olyasvalaki jön, aki a papát keresi, akkor nem vagyunk ott.

Ezután keresték azért a papát, mert az esküvőn még ott voltak a papa szülei, akkor még ott laktak a magyar faluban, de egy-két hétre rá megtalálták őket. Mégis megkeresték azokat, akik megszöktek, hogy kirendezzék őket Ausztriába vagy Németországba. És mivel a papa nem volt velük, akkor anyáméknál keresték, mert mindenki tudta, hogy nekem udvarol, és azt mondták, hogy na hát akkor ott lesz, ahol a lány van. Úgyhogy odamentek apámékhoz, de nem volt ott és akkor ők is izgultak, mert azt könnyen ki tudták volna nyomozni, hogy hol vagyok. Féltünk is akkor ott Mezőkomáromban, hogy megtalálnak minket, és csak feketén voltunk bejelentve. Apámnak a másik húga, a Schlitt keresztmama, ők is ott laktak, úgyhogy úgy döntöttünk, hogyha meghalljuk, hogy a papát keresik, akkor ő átköltözik gyorsan oda. Szerencsére erre nem került sor, de a papa szüleit összeszedték, elvitték a határig és tovább nem gondoskodtak róluk. Ez nem volt hivatalos kitelepítés, mert erről senki nem vett tudomást. Mikor az András hazajött Ororszországból, és ugye kereste volna a családját, még a papa is ment utána, hogy hogyan is volt ez, azt mondták, hogy ilyen nem létezik, ilyen nem volt. Egyszerűen letagadták Pesten, hogy ez történt. Szóval ezeket a határon kitették Ausztriába és jöttek a gazdagabb parasztok, akik összeszedték maguknak a családokat, és elvitték őket cselédnek. Először tyúkólban laktak, amit ők meszeltek ki maguknak egy kicsit, a papa szülei, a

sógornője, meg a két gyerek, az Árpád meg a Mária. Mert hát a bátyja az még kint volt Oroszországban. Úgyhogy így maradtak ezek Ausztriában.

Aztán később már a papa mesélte, hogy hazajött, akkor nem engedték ki a családjához, nem kapott engedélyt, nem kapott útlevelet. Jó, akkor haza akarta hozatni a családját, hát azt sem lehetett! Szóval ilyen piszok munkák folytak akkor. Egyszer nekiindultak feketén, hogy kiszöknek. Akkoriban ott volt mellettünk egy elhagyatott lakás, ahonnan már kimentek, úgyhogy András azt mondta, ezt a lakást ő megveszi, és akkor ők ott ellesznek. Akkor már nem volt németüldözés. De nem engedték őket, hazaszökniük sem sikerült, a határon elkapták őket és visszadobták őket. Végül aztán az András szökött ki hozzájuk.

Mi Mezőkomáromban akkor napszámba jártunk a kulákokhoz, papa pedig időközben kitanulta a kőművességet és ilyen munkákat vállalt, kemencéket rakott, meg ilyesmit. Az én keresztanyáméknak végül sikerült kikerülni Münchenbe, úgyhogy ők ott letelepedtek, ott is laktak, és így maradtunk mi ott abban a házban. Eleinte a nagymama lakott ott velünk, de aztán ő hazament Szakadára és akkor mi maradtunk ott a papával. Így tengődtünk, elég nehéz volt, mert akkoriban úgy volt, hogy aki nem arat, nem csépel, az nem kapott búzát, mert kenyér még nem volt a boltban, úgy, mint most. Nem volt mit tenni, papa először vállalt aratást, mentünk aratni, három holdat vagy mennyit, hogy annak a részét megkapjuk. A gazdag emberekhez, akik nem tudták egyedül ellátni, azokhoz jártunk, hogy legyen kenyérünk. A másik évben a papa elment a cséplőgéphez, akkor már a bátyja is ott lakott, úgyhogy ketten jártak, hogy legyen egy kis búza. Később, mikor már a Peti is megvolt, akkor már adtak kenyeret, de olyan fekete volt és abból is csak fél kilót kaptunk. Akkor minden nap el kellett menni sorban állni, elég messze, hogy megkaphassuk azt a fél kiló kenyeret. Eleinte így ment, később aztán javult a helyzet, mikor a Rákosi rendszer volt. Ott is megvolt a pincében a rejtekhely a nagymamáéknál, hogy hová dugtuk el a dolgokat, mert különben ezek elvittek volna mindent, nem törődtek azzal, hogy mi marad a családnak. Megvolt, hogy mennyi zsírt, gabonát, lisztet kell leadni, úgyhogy akkor azt csináltuk, hogy feketén levágtuk a disznót, de hát valamit kellett csinálni, hogy a disznó ne visítson, ezért hát a papa kitalálta, hogy mielőtt leszúrják, fejbevágja, hogy elkábuljon, és ne visítson. Mert ha tudják, akkor megjelennek, és ha nem adta le,

akkor elvitték az egészet. Szóval így próbáltuk megoldani ezeket a dolgokat, ki hogyan boldogult vele. Később aztán jobb lett már a helyzet.

1955-ben megszületett a Klári, a Peti már ugye megszületett 1949-ben és ez a lakás - ami előtte kapott egy bombatalálatot, de a papa rendbehozta - még mindig kicsi volt, főleg mikor már a Klári is megszületett. Ekkor gondolkodtunk, hogy még mindig nincs a nevünkön, mert a németek nevéen van, és még megvenni sem tudtuk volna. Hát mit csináljunk, ha most ebbe öljük a pénzünket, aztán a végén megjelennek, hogy mégis kell nekik a lakás, akkor mit csinálunk. Szóval a végén úgy döntöttünk, hogy visszamegyünk Szakadára, és akkor 1955-ben visszamentünk, meghúztuk magunkat, lecseréltük a nádtetőt sindőkire, hozzáépítettük a kis szobát, a verandát, papa elment Gyönkre étteremben dolgozott, étteremvezető is volt, aztán Komlón, Szekszárdon és Pécsen is dolgozott, és csak szombaton jött haza, aztán Kölesden vett egy motort, akkor már azzal járt, így többet haza tudott járni. Később meg elkerült Fehérvárra, a vállalathoz. Akkor volt olyan akció, hogy munkások kaphatnak itt lakást befizetésre, beugrónak kellett 40.000 Ft-ot fizetni, a többit törlesztésre. Közben a Peti már Fehérvárra járt technikumba, az anyu sem tudott volna továbbtanulni ott Szakadaton, és ezért határoztuk el, hogy megpróbáljuk megigényelni a lakást. Aztán meg is kaptuk, úgyhogy Klári már itt járt iskolába, Peti közben katona lett, aztán egyetemre járt, akkor már Pestre. Aztán a Klári is férjhez ment és elkerült Százhalombattára, úgyhogy itt maradtunk ketten végül is. De hát így alakult, hogy sikerült a Klárinak visszakerülni Fehérvárra. Én közben a Videotonban dolgoztam, nagyon jó helyem volt, nem volt nehéz, a kereset ugyan nem volt a legjobb, de tűrhető volt. Hát nagyjából ez volt...

A hangfelvétel alapján készítette: Krémer Andrea Heléna (2003)